

29. Трикоз Е.Н. Преступления против мира и безопасности человечества в новых уголовных кодексах государств – участников Содружества Независимых Государств / Е.Н. Трикоз // Правоведение. – 2003. – № 6. – С. 76–92.

30. Трикоз Е.Н. Кампальская конференция по международному уголовному правосудию. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jg.kiev.ua/pages/data/16/7.pdf>.

31. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія / З.А. Тростюк – К.: Атіка, 2003. –144 с.

32. Уголовное право: словарь-справочник / [авт.-состав. Лесниевски-Костарева Т.А.]. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНРФА–М, 2000. – 432 с.

33. Юридический словарь / Гл. ред. П.И. Кудрявцев. Т.1. "А–Н". 2-е изд. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. – 688 с.

34. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев; ред. коллегия: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 415 с.

35. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998. – 672 с.

УДК 343.326

В.О. Іваненко

СУБ'ЄКТИ ТЕРРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема протидії тероризму та організованій злочинності є вельми актуальною для України. Тероризм і організована злочинність – одні з найбільш небезпечних форм злочинності, в результаті яких настають найбільш тяжкі наслідки, дестабілізуючі розвиток держави. Тероризм сьогодні має характеризуватися і досліджуватися комплексно, як явище соціальне, соціально-психологічне, соціально-правове, як тип політичної поведінки, як різновид злочинної діяльності. Саме тому характеристика суб'єктів терористичної діяльності набуває все більшої актуальності. Важливим при розслідуванні терористичного акту є встановлення саме змісту взаємозв'язків "жертва-злочинець".

Розглядається проблема протидії тероризму та організованій злочинності. Автором аналізується тероризм та організована злочинність, як одні з найбільш небезпечних форм злочинності, в результаті яких настають найбільш тяжкі наслідки, дестабілізуючі розвиток держави. Наголо-

шується на тому, що тероризм сьогодні має характеризуватися і досліджуватися комплексно, як явище соціальне, соціально-психологічне, соціально-правове, як тип політичної поведінки, як різновид злочинної діяльності. Саме тому, на думку автора, характеристика суб'єктів терористичної діяльності набуває все більшої актуальності. Зазначається про те, що при розслідуванні терористичного акту є важливим встановлення змісту взаємозв'язків "жертва-злочинець".

Ключові слова:

Рассматривается проблема противодействия терроризму и организованной преступности. Автором анализируется терроризм и организованная преступность, как одни из наиболее опасных форм преступности, в результате которых наступают наиболее тяжкие последствия, дестабилизирующие развитие государства. Подчеркивается, что терроризм сегодня должен характеризоваться и исследоваться комплексно, как явление социальное, социально-психологическое, социально-правовое, как тип политического поведения, как разновидность преступной деятельности. Именно поэтому, по мнению автора, характеристика субъектов террористической деятельности приобретает все большую актуальность. Говорится о том, что при расследовании террористического акта важным является установление содержания взаимосвязей "жертва-преступник".

Ключевые слова:

The problem of combating terrorism and organized crime. The author examines terrorism and organized crime, as one of the most dangerous forms of crime, which resulted in the most serious consequences occur, the development of destabilizing the state. It is emphasized that terrorism today must be characterized and studied comprehensively, as a social phenomenon, social, psychological, social and legal, as the type of political behavior, as a kind of criminal activity. That is why, in my opinion, the characteristic subjects of terrorist activities is becoming increasingly important. It is said that the investigation of a terrorist act is important to establish the content of the relationship of "victim-offender." during realization of principle of hierarchicalness.

Key words:

Проблема протидії тероризму і організованій злочинності в даний час - одне з найважливіших напрямів забезпечення державної безпеки. Тероризм і організована злочинність - одні з найбільш небезпечних форм злочинності, в результаті яких настають найбільш тяжкі наслідки, дестабілізуючі розвиток держави. **Актуальність теми**

обумовлюється подіями, що відбуваються сьогодні як в нашій країні, так і на світовій арені. В сучасній державі Україна спостерігаються кризові явища в галузях суспільного життя, радикальні політичні протистояння, соціальні конфлікти, низький рівень контролю за державною та громадською дисциплінами, які створюють сприятливе середовище для поширення корупції і радикально налаштованих злочинних груп, що породжують небезпечну форму відстоювання інтересів – тероризм.

У сучасних умовах тероризм являє серйозну загрозу безпеці не тільки держави, але і всього світового співтовариства. У боротьбі з цим найнебезпечнішим злом повинні бути реально задіяні всі державні структури, перш за все Служба безпеки України. При цьому важлива роль приділяється криміналістичному забезпеченню запобігання і розслідування терористичних актів. При цьому ми вважаємо, що фактори, які найбільш тісно пов'язані зі злочинністю та тероризмом взаємодіють.

Як зазначає М.Ф.Головатий "стрижнем, вісью тероризму є призма ненависті, страх, що не мають ні релігійної, ні мовної, ні етнічної приналежності. Це означає, що тероризм сьогодні має характеризуватися і досліджуватися комплексно, як явище соціальне, соціально-психологічне, соціально-правове, як тип політичної поведінки, як різновид злочинної (кримінальної) діяльності тощо". Саме тому характеристика суб'єктів терористичної діяльності набуває все більшої актуальності [4].

Особа злочинця як складовий елемент криміналістичної характеристики злочинів вивчається майже всіма вченими-криміналістами. Однак, питання про ознаки та властивості особи злочинця, які потрібно досліджувати у межах криміналістичної характеристики тероризму, залишається відкритим. Тому в більшості випадків особу злочинця характеризують в кримінологічному, психологічному та кримінально-правовому аспектах, які найбільш досліджені у науці.

Нам імпонує думка Н.І.Клименко, який вважає, що поняття особи як об'єкта криміналістичної ідентифікації відрізняється від загального поняття особи в кримінології та соціології. До ідентифікаційної структури особи злочинця необхідно включати такі сторони як соціальна спрямованість, психічний склад, тілесна організація та мовний апарат. Інформативну структуру особи можуть доповнювати різного роду відхилення у її розвитку та стані (як психічних властивостей, так і соматичної організації) [5].

Ми погоджуємось з В.Г.Лукашевич та М.В.Салтевським, які пропонують особу злочинця описувати як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються у матеріальному середовищі та використовуються для розкриття та розслідування злочинів. До таких властивостей автори відносять -фізичні, біологічні та соціальні [9; 11].

На нашу думку, слід також погодитися з О.Н.Колесніченком, який вважає, що до комплексу ознак особи, як елементу криміналістичної характеристики включаються всі ознаки, які можуть служити визначенню ефективних шляхів та методів встановлення, розшуку і викриття злочинця. Частина з них має не тільки з криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важливі для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця). Зміст даного елементу криміналістичної характеристики визначається набором ознак особи, специфічних для осіб, які вчиняють злочини даного виду, і суттєвих для їх успішного розслідування. Система ознак особи злочинця включає ознаки демографічні, а також ознаки, які відображають окремі моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) і т.ін. [6; 7].

Щодо теми статті, то найбільший інтерес становлять властивості особистості терориста, які характеризують його вольові якості, професійні навички, у тому числі злочинні, відношення до жертв та співучасників, які впливають на вибір місця й часу, способів та засобів вчинення та приховання злочину, визначають можливу лінію його поведінки на слідстві.

За своїми особистісними якостями терористи характеризуються високим ступенем агресивності. Вона може виражатися у висловленні погроз на адресу потерпілого, ворожості щодо нього та його активної суспільної або державної діяльності. Такі особи нерідко проявляють цинізм, брутальність до навколишніх, а також елементи жорсткої поведінки в побутовій чи службовій обстановці. Найчастіше це фанатики або люди жорстокі, мстиві, із садистськими нахилами, готові на все заради задоволення своїх амбіцій, на будь-яку розправу з особами, які перешкоджають їм у досягненні своїх політичних, корисливих, націоналістичних або релігійних цілей.

Під час бурхливих соціально-економічних перетворень на здійснення терористичних акцій і навмисних убивств представників влади, державних та громадських діячів та інших неугодних осіб найчастіше йдуть екстремістські налаштовані люди, члени релігійних, націоналістичних, реакційних організацій та професійні убивці.

Головна характеристика релігійних екстремістів це відданість певній особі або ідеї. Їх корпоративна культура проявляється в самій меті життя – роботі на організацію, до якої вони належать. І дії проти організації вони розглядають як дії проти них особисто. Під впливом ватажків вони ведуть непримиренну боротьбу із зовнішнім ворогом, аж до самопожертви, оскільки мають занижену самооцінку

Ми згодні з точкою зору І.І. Артамонова, який вважає, що найнебезпечніший тип терориста – *терорист-фанатик*, заздалегідь підготовлений до можливості власної смерті і тому найменше передбачуваний та менше за все піддається заходам превентивного характеру. З'являється він у найнесподіванішому місці та у найнесподіваніший час. У наш час найпоширенішим типом терориста-фанатика є саме релігійні фанатики, незалежно від конкретної конфесійної приналежності [3].

Велику небезпеку представляють також *терористи-кримінальники*. Це найодіозніший тип виконавця терористичних актів. Ініціаторами терору переважно є "злочинці в законі" та їх сподвижники, так звані модерністи. Із їх числа здебільшого рекрутуються кадри професійних убивць.

Злісна спрямованість злочинця, його цинізм та безжалісне відношення до людей знаходять своє вираження саме в жорстокості до потерпілих, в ігноруванні або бажанні тієї шкоди, що завдає суспільству. Ця жорстокість позначається в застосуванні вогнепальної зброї чи холодної зброї особливо бузувірським способом (численні вогнепальні та ножові поранення, відрізання частин тіла й т.ін.), або у використанні вибухового пристрою, спеціально розрахованого для поразки значної кількості людей незалежно від місця його застосування чи застосування вибухового пристрою в місцях найбільшого скупчення людей (на вокзалах, ринках, у транспортних засобах і т.ін.

Виняткові зразки цинізму та жорстокості демонструють, як правило, терористи при захопленні заручників. Так, наприклад, російські науковці відзначають, що в 30% кримінальних справ, пов'язаних із застосуванням вибухової речовини, окремі учасники акції по захопленню заручників володіли професійними навичками роботи з ними, а в 40% випадків терористи мали безпосереднє відношення до об'єкту проведення операції (працювали на об'єктах цивільної авіації, перебували в місцях позбавлення волі й т.ін.) [3].

Особам, причетним до вчинення актів тероризму, властиві, як свідчить практика, досить високі вольові якості та наполегливість у

досягненні поставленої мети, що проявляється в завязаному подоланні перешкод на шляху реалізації їх злочинних планів, у прагненні придбати якнайбільшу кількість вогнепальної зброї та здійснити якнайбільшу кількість пострілів, виготовити кілька вибухових пристроїв та здійснити якнайбільше вибухів.

Особи, які встають на шлях вчинення терористичних актів, зазвичай проявляють певні професійні навички у поводженні та влучній стрільбі із вогнепальної зброї (у тому числі бездоганно володіють автоматичною зброєю), знають технологію виготовлення та правила поведінки із вибуховими речовинами; володіють електромонтажними, токарськими, слюсарними та іншими видами робіт. Ці знання можуть реалізовуватися у виборі оптимального місця й часу для стрільби або вибуху, у конкретній конструкції зброї та вибухового пристрою, способі підризу та прихованні злочину.

Переважно виконавцями терористичних актів стають колишні військовослужбовці, які пройшли гарячі точки – Карабах, Афганістан, Чечню, Дагестан, Придністров'я, співробітники міліції; спеціальних підрозділів та загонів особливого призначення.

Професійні навички й уміння терористів відображають як загальні ознаки, властиві трудовим операціям певних професій, так і окремі індивідуальні особливості конкретної людини.

Як свідчить практика, терористичні акти нерідко здійснюються групою осіб із чітким розподілом ролей (організатор, виконавці, пособники). Характерними рисами таких груп є: *шантаж, насильство, кругова порука, поєднання політизованості та глибокої конспірації, закон смертної мовчанні, залякування та жорстоке фізичне усунення своїх жертв, особлива роль лідера та беззаперечне йому підпорядкування, захист своїх активних членів*. Особливу увагу привертає особа виконавця терористичного акту, який найчастіше є не найманцем-одинаком, а входить до організованої злочинної структури, яка забезпечує виконавцеві можливість у найкоротший термін покинути район убивства й перечекати події в іншому місці, навіть далеко за межами країни; або безпосередній виконавець ліквідується замовником через інших найманих злочинців.

Зарубіжні науковці відзначають високу роль мафіозних терористичних організацій у міжнародних конфліктах та їх участь у локальних збройних конфліктах, оскільки такий конфлікт – кращий шлях для досягнення мети захоплення влади, контролю над нею з відповідним перерозподілом власності на свою користь.

Серед терористів зустрічаються особи, які раніше притягувались до кримінальної відповідальності. Серед осіб, які вчинили терористичні акції, чимало психічно хворих (в основному, шизофреніки). Відзначено численні випадки, коли на шлях вчинення екстремістських акцій встають люди, які вживають наркотики, і ця обставина істотно позначається на їх вольових якостях та емоційному стані під час вчинення злочину. Безпосередньо з особливостями особистості терориста пов'язані цілі вчинення терористичного акту. Такі цілі визначені у диспозиції ст. 258 КК України.

В основі терористичних актів лежить прагнення суб'єктів посягти в навколишніх страх, паніку, розгубленість, паралізувати соціально корисну діяльність громадян, нормальне функціонування органів влади та управління, промисловості, транспорту, зв'язку й тим самим досягти своїх антигромадських цілей. Узагальнюючий аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів таких, як Ю.М. Антонян [1; 2], М.Д.Литвинов [8], Д.В.Ольшанський [10], В.В.Устінов [12], В.М.Форноляк [13] та інших, показав, що *типовими мотивами*, які спонукають до вчинення терористичного акту є такі: *вороже ставлення до існуючого конституційного ладу (політичні мотиви), націоналізм, мусульманський фундаменталізм, помста, користь, прагнення уникнути кримінальної відповідальності за вчинені злочини.*

Типові мотиви, які викликають рішучість та обумовлюють волю активність особи для здійснення терористичного акту, є досить специфічними й тому мають важливе криміналістичне значення. На жаль, сьогодні у науковій літературі відсутні розгорнуті репрезентативні характеристики особистості терориста, тому з цього питання володіємо лише окремими, навіть розрізненими відомостями. Узагальнюючи дослідження низки науковців, зокрема Ю.М. Антоняна [1; 2], М.Д.Литвинова [8], Д.В.Ольшанського [10], В.В.Устінова [12], В.М.Форноляка [13] можна скласти типовий портрет терориста, з урахуванням точки зору російських фахівців-психологів, які виділяють окремі групи із загальної маси терористів.

Терористи-камікадзе, тобто ті, хто йде на вірну смерть і знає, що загине, - не більше 1-2% від загальної кількості терористів.

Терористи-фанатики, тобто ті, хто готові вмерти "за справу", але зовсім не прагнуть до гарної смерті. Для них важлива загальна увага. Таких у загальній структурі тероризму - близько 30%.

Терористи-найманці. Вони становлять близько 50%. Для таких головне - одержати за терористичний акт гроші. І вони зовсім не хочуть умирати.

Терористи-ідеологи. Це ті, хто просто "замовляють" терористичні акти й, можливо, оплачують виконання. Таких близько 10%, але вони найнебезпечніші, тому що це "мозок" тероризму.

Особливий інтерес викликають результати вивчення в останні 5 років психіки терористів та вбивць. Дослідження проводилися в Державному науковому центрі соціальної судової психіатрії ім. В.П. Сербського *результати опубліковано в газеті "Московский комсомолец"*. – 2003. – 21 лютого).

Вивчалися для порівняння терористи й вбивці, які проходили судово-медичну експертизу. За діагнозом були отримані такі результати.

Психічно здорові терористи - 42% (убивці - 10%), відповідно хворі на шизофренію - 8% (16%), епілепсію - 2% (2%), психопатію - 6% (15%), алкоголізм і наркоманію - 4% (10%), розумово відсталі - 2% (4%).

Як показують дослідження, майбутні терористи народжувалися на відміну від убивць здоровими та міцними, їх батьки не страждали алкоголізмом, половина досліджуваних виховувалися в повних родин, як відзначають медики, значних порушень виховання в них відзначено не було.

Значна кількість терористів мають вищу та незакінчену вищу освіту - 26% проти 10%) - серед убивць. У перервах між злочинами терористи частіше, ніж "колеги-убивці", заробляють на життя розумовою працею - 17%, проти - 5%. Як показують дослідження, свої злочини терористи ретельно планують. На відміну від убивць, які частіше діють у п'яному стані, у стані афекту або в припадку люті, вони абсолютно осудні й відповідають за кожний свій крок. Ці люди завжди діють за задалегідь розробленим планом. Чітко, холоднокровно, цинічно. І цей факт повинен остаточно розвіяти ілюзію, що терорист - звичайний убивця з підірваною психікою та зомбованим мозком.

Загальна риса багатьох терористів - тенденція до екстерналізації, пошуку ззовні джерел особистих проблем. Хоча ця риса не є явно параноїдальною, має місце надмірна зосередженість на захисті "Я" шляхом проєкції. Інші характерні риси - постійна оборонна готовність, надмірна заглибленість у себе й незначна увага до почуттів інших.

Особистісні особливості терористів будуть помітно відрізнятися залежно від конкретного виду терористичної активності. Політичні та "ідеалістичні" терористи помітно відрізняються від націоналістичних, релігійних і тим паче кримінальних. Однак не слід думати, що

специфіка кожного однозначно виразна, що кожний, приміром, політичний терорист більше розвинений і інтелектуальний, аніж націоналістичний, чи кримінально спрямований. Звичайно, сучасний політичний терорист повинен бути більше освічений, тактично й технічно підготовлений, аніж будь-який інший, особливо якщо він діє в групі, створеній, оснащений та підтримуваній тоталітарною державою. Але не кожний, навіть політичний екстреміст, повинен мати вказані якості, уміти професійно аналізувати інформацію, прогнозувати і планувати свої та чужі дії, адже він може бути й простим виконавцем. Навіть керівники політичних терористичних груп будуть істотно відрізнятися один від одного, залежно від ідеологічної основи свого функціонування, складу групи, масштабу й мети її дій, технічної оснащеності, конкретних цілей і т.ін.

Тероризм опирається на споконвічні властивості людської натури, які домінують у психології й визначають менталітет не дуже великої групи осіб, але тією чи іншою мірою властиві багатьом. Готовність до насильства взагалі й терористичного, зокрема, коріннями походить від органічно властивої для людини схильності до агресивності та руйнівних інстинктів. Ці якості з різною інтенсивністю виражені в різних людей і тією чи іншою мірою приборкані існуючими правовими та моральними нормами, вихованням та культурою. Терористи це особистості того психічного складу, для якого характерний примат емоцій над розумом, безпосередніх активних реакцій на дійсність над її осмисленням, упередженість оцінок, низький поріг терпимості й відсутність належного самоконтролю, вони досить легко й природно зживаються з ідеєю насильства. Однак серед терористів зустрічаються і прямо протилежні особистості – цілком раціоналістичного складу, які відрізняються завищеними самооцінками, прагненням до самоствердження, властолюбством, презирством до людей та політичним фанатизмом.

Примат емоцій над розумом (імпульсивність), упередженість оцінок, низький поріг терпимості (дратівливість, збудливість), відсутність належного самоконтролю та інші риси досить точно описують особистість насильницького злочинця та вписані в мотивацію його поведінки. Однак серед перерахованих рис немає таких, які відрізняли б саме терористів. Тим часом їх пошук становить основне завдання наукового пояснення мотивації терористичної поведінки, як, втім, і будь-якої іншої людської поведінки.

Терористам властива гранична нетерпимість до інакомислення й фанатизм, породжені максималістським ідеалістичним утопізмом, ненавистю до існуючого ладу або загостреним почуттям відкинутості.

Створення типу терориста аж ніяк не є невдячним та безнадійним завданням, якщо, звичайно, не виходити з того, що якийсь даний тип повинен мати тільки ті риси, які не властиві іншим. Терористам властиві деякі досить важливі особистісні особливості, які мають першорядне мотиваційне значення. Більшість з них пов'язані з тим фактом, що терорист безпосередньо стикається зі смертю, яка, з одного боку, впливає на його психіку, вчинки й на події, у які він включений, а з іншого боку – його особистісна специфіка така, що він прагне до неї. Серед терористів зустрічаються люди різних вікових категорій, і багато що залежить від того, яке місце займає конкретна особа в ієрархії терористичної організації.

Важливим при розслідуванні терористичного акту є встановлення змісту взаємозв'язків "жертва-злочинець". Найтиповішими об'єктами злочинного замаху при терористичному акті є: люди; господарчі об'єкти; об'єкти і засоби транспорту; адміністративні будівлі; військові об'єкти.

У злочинах, спрямованих проти особи (яким по суті є терористичний акт), жертва як особа виступає завжди у вигляді об'єкту, а як матеріальний субстрат (тіло і психіка) у вигляді предмету замаху. Отже, при терористичному акті жертва проявляє себе у криміналістичній характеристиці як елемент, який відображає ознаки об'єкту злочину, як свідомий і активний елемент кримінальної ситуації, становить невід'ємний елемент механізму злочину і обстановки його вчинення.

Як матеріальний субстрат жертва відображає зовнішні впливи навколишнього середовища, в тому числі дії злочинця. Дослідженню особи потерпілого почали приділяти особливу увагу тільки після появи нового напрямку у вивченні злочинності – віктимології. У криміналістичній характеристиці терористичного акту дані про потерпілого мають важливе значення. Володіючи відомостями про фізичні, психічні та соціальні ознаки потерпілого, слідчий в ході розслідування може створити приблизну модель його особи, що сприяє висуненню версії про обставини, мотиви замаху, про особу злочинця. О.Н. Колесніченко та В.О. Коновалова, вважають, що система ознак, які відносяться до особи потерпілого, має складну структуру. Вона включає загальні демографічні відомості (стать, вік, місце проживан-

ня, навчання, роботи та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, звички та нахили, зв'язки (особисті, родинні, службові, побутові та ін.) і відносини (ворожі, неприяні, дружні і т.ін.) [6; 7]. Важливість даних про потерпілих у криміналістичній характеристиці терористичного акту пояснюється двома обставинами: певна вибірковість у діях злочинця свідчить про взаємозв'язок між особливостями особи злочинця і потерпілого; наявність зв'язку між злочинцем та потерпілим впливає на мету, мотив, місце, час, способи вчинення та інколи приховання злочину.

Жертва терористичного акту пов'язана з усіма компонентами криміналістичної характеристики даної категорії злочинів. Однак найбільший інтерес викликає її зв'язок із злочинцем, адже важливим для "виходу на злочинця" при дослідженні терористичного акту є зміст взаємозв'язків "жертва-злочинець". Такі зв'язки можна розділяти на чотири групи:

- 1) особи, які знаходяться із терористом в досить близьких стосунках;
- 2) жертви, різноманітні стосунки яких із терористом розвиваються на ґрунті особистого знайомства в рамках здійснення службової, суспільної та іншої діяльності;
- 3) жертви, стосунки яких з терористом формуються на ґрунті випадкового знайомства;
- 4) потерпілі, вз'язок яких із терористом не був матеріалізований двосторонніми відносинами до моменту замаху, а контакти із злочинцем виникли у зв'язку із вчиненням терористичного акту.

Взаємозв'язок жертви і злочинця здійснюється не тільки в рамках особистих, але і морально-психологічних характеристик. Важливим компонентом інтегративного морально-психологічного портрету будь-якої особи є її соціальна настанова, яка володіє комплексом різноманітних ознак. Серед них першочергове криміналістичне значення мають дані про ставлення до сім'ї і праці, про негативні і позитивні інтереси (потреби, звички), судимості тощо.

У криміналістичній характеристиці об'єкт злочинного замаху є збірним поняттям. Для різних груп злочинів об'єкти специфічні. Найбільш типові об'єкти злочинного замаху при терористичному акті є такі:

- 1) людина (фізична особа) у зв'язку з її державною, громадською або іншою діяльністю або із помсти за таку діяльність;
- 2) люди (групи людей) у житлових будинках, кінотеатрах та інших місцях постійного або тимчасового знаходження, а також у місцях їх масо-

вого скучення при проведенні громадських, культурних або політичних заходів;

3) гіпераварійні об'єкти промисловості, транспорту, паливно-енергетичного комплексу і комунального господарства: атомні, гідро- і теплоелектростанції, підприємства водопостачання, газо- і нафтопроводи, нафтодобувні і нафтопереробні підприємства, залізничні і автомобільні мости, автомагістралі;

4) інші об'єкти і засоби транспорту (повітряного, залізничного, автомобільного, річкового, морського);

5) адміністративні будівлі державних і суспільних закладів, банків, торговельно-промислових корпорацій, а також будівлі правоохоронних органів і спецслужб;

6) військові об'єкти і військовослужбовці у місцях їх постійної і тимчасової дислокації.

Як свідчить судово-слідча практика у злочинах, де є потерпілі, виявлення злочинця значною мірою йде за таким ланцюжком: потерпілий - підозрюваний - обвинувачуваний. Терористичні акти вчинені із застосуванням зброї та вибухового пристрою, набувають найбільшої небезпеки у випадках, коли спрямовані проти державних та суспільних діячів, співробітників правоохоронних органів, членів екіпажів повітряних або морських судів, співробітників адміністрацій. Вибірковість майбутньої жертви з поміж інших громадян терористом здійснюється з урахуванням таких факторів, як займане потерпілим положення в суспільстві та пов'язана із цим діяльність. При терористичних актах стосовно конкретних осіб, між поведінкою терористів та жертвою завжди є певний взаємозв'язок. На таких осіб здійснюються посягання у зв'язку з їх політичною позицією або здійснюваною діяльністю, коли протидією їм силам вигідно їх усунути із політичної арени або із громадського життя. У зв'язку з цим поведінка потерпілого певною мірою може сприяти реалізації злочинних задумів терористів і відображається в механізмі вчиненого злочину.

Результат вивчення особистості заручників свідчить про те, що в 60% випадків терористи при виборі способу та засобів, а також місця й часу захоплення заручників, враховували особистісні якості передбачуваної жертви.

Вибір належної жертви, як правило, залежить від мети запланованої операції. У випадку, коли терористичний акт здійснюється шляхом захоплення заручників з метою звільнення своїх однодумців від покарання, терористи віддають перевагу захопленню громадян інших держав (які особливо користуються міжнародним захистом), предста-

вників правоохоронних органів. Це в основному пояснюється тим, що захоплення таких осіб завжди привертає увагу громадськості одночасно низки країн, викликає швидку відповідну реакцію найвищих інстанцій держав, що дозволяє злочинцям досягати відразу декількох цілей.

Значну небезпеку являють вибухи, здійснювані терористами в місцях масового скупчення людей (торговельні центри, підземні переходи, багатолюдні площі, ринки, вокзали і т.ін.) і поблизу адміністративних будинків. Ці вибухи викликають небезпечні наслідки через те, що спричиняють численні жертви, завдають значних матеріальних втрат, які держава змушена компенсувати значними грошовими та іншими видатками, створюють у суспільстві атмосферу страху, паніки, невпевненості у своїй безпеці та безпеці своїх близьких.

Окремо в класифікації об'єктів нападу стоять гіперваарійні об'єкти: атомні та гідроелектростанції, газо- та нафтопроводи, нафтовидобувні та нафтопереробні, газові та хімічні підприємства і т.ін. Терористи вже сьогодні в стані вивести з ладу, зруйнувати, знищити такі об'єкти.

Отже, підводячи підсумок аналізу відомостей про особу терориста та предмет безпосереднього замаху при терористичному акті, слід відзначити, що такі відомості дозволяють перш за все

- виявляти найбільш уразливі потенційно небезпечні об'єкти,
- одержувати інформацію про характеристику можливих наслідків подій, прогнозувати їх вплив на населення й навколишнє середовище,
- визначати заходи Служби безпеки України та органів внутрішніх справ щодо обслуговування території та прогнозування негативних наслідків,
- визначати сили та засоби необхідні для намічуваних Службою безпеки України та органами внутрішніх справ заходів, а також порядку дій щодо пом'якшення негативних наслідків,
- узгоджувати порядок координації та взаємодії з органами державної влади і спеціальних служб,
- здійснювати підготовку сил та засобів для ефективної роботи при настанні прогнозованих подій,

Використана література:

1. Антонян Ю.М. Личность террориста и вопросы борьбы с терроризмом // Борьба с терроризмом: Сб.тр. – М.: Наука, 2004. – С. 93-108.

2. Антонян Ю.М. Проблемы природы и причин современного терроризма // Социальные и психологические проблемы борьбы с международным терроризмом: Сб.стат. – М.: Наука, 2002. – С. 10-21.
3. Артамонов И.И. Терроризм: способы предотвращения, методика расследования: Монограф. – М.: Узд. Шумилова И.И., 2002. – 331 с.
4. Головатий М. Глобалізація тероризму // Урядовий кур'єр. – 2004. – 25 листопада. – № 225. – С. 7.
5. Клименко Н.И. Идентификационные следственные и оперативно-розыскные действия в составе методики расследования преступлений // Методика расследования преступлений: Сб.тр. – М.: Ъ/в., 1976. – С. 149-151.
6. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений // Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / Под ред. В.К. Лисиченко. – К.: Вища школа, 1988. – С. 29-43.
7. Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: Учеб. пособ. – Харьков: Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.
8. Литвинов Н.Д. Террористические организации: формирование и деятельность (политико-правовой анализ): Монограф. – М. – Воронеж: ВИ МВД России, 1999. – 224 с.
9. Лукашевич В.Г., Салтевский М.В. Дидактические материалы к специализированному курсу криминалистики. Раздел "Научные основы криминалистической методики". – К.: КВШ МВД СССР, 1986. – 34 с.
10. Олышанский Д.В. Психология терроризма. – СПб.: Питер, 2002. – 288 с.
11. Салтевский М.В. Криминалистическая характеристика: структура, элементы // Специализированный курс криминалистики: Учебник / Бахин В.П., Белкин Р.С., Дулов А.В. и др. / Отв. ред. М.В. Салтевский. – К.: НИИРЮ КВШ МВД СССР, 1987. – С. 307-316.
12. Устинов В.В. Обвиняется терроризм. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – 416 с.
13. Форноляк В.М. Мотиви здійснення терористичних актів, пов'язаних із захопленням заручників та їх врахування оперативними підрозділами правоохоронних органів під час спеціальних операцій // Вісник Харківського державного університету. – 1999. – № 439. – Ч. 4, 5: Сер. Психологія, політологія: Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. – С. 171-176.

УДК 343.132 (477)

М.Й. Курочка
С.В. Єськов

- **НЕДОЛІКИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У НОВОМУ КПК УКРАЇНИ**
- **ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇХ УСУНЕННЯ**

У статті досліджуються недоліки нормативної регламентації негласних слідчих дій, зокрема нормативна термінологія, строки їх проведення.